

IS-SENGHA TAL- PARRUKKIER

Ġuži Gatt

It-taghrif li ġej, fuq is-sengha tal-barbier, jew tal-parrukkier, ġbartu bis-sahha ta' Mikiel Saliba, raġel dhuli u minn taghna li fi žmien u kien armat bil-hanut faċċata ta' Triq Diċembru 13, il-Marsa. Meta kellimtu jien, nhar is-Sibt 20 ta' Marzu, 2010, Mikiel kien jghodd disgha u tmenin sena.

"Fi žmieni", qalli Mikiel, "is-sengha kont tiritha jew titghallimha m'ghand min hu diġa' tas-sengha. Missieri fetah dal-hanut li qeghdin fih fl-1900, u jien, meta kont ghadni daqsxejn ta' tifel, kont immur fil-hanut nagħtih daqqa t'id. Tant kont ghadni žghir li dak iż-żmien kien hawn kaxxi tal-halib ngħidulhom tat-Toby, u jien kont nitla' fuq wahda minnhom biex inlahhaq mal-klijenti. Missieri kien iqabbadni, daqqa nissapna bis-sapun il-lehja ta' xi hadd, daqqa jagħtini naqta' biċċa xagħar, imbagħad naqta' biċċ'ohra, imbagħad nagħmel xi barbetti, u nibqgħu sejrin hekk sakemm jien inkun drajt is-sengha kollha".

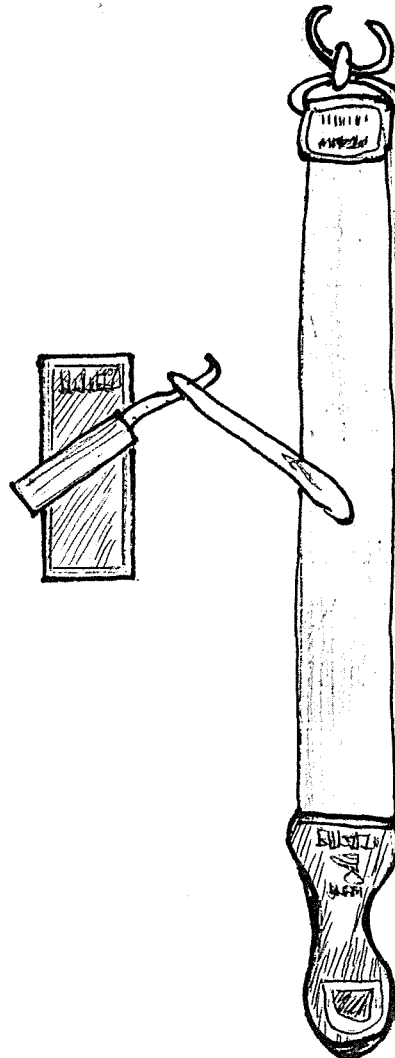
Mikiel insista mieghi li hu kien "parrukkier". "Barbier" hu dak li jgħaxxar il-lehja. Parrukkier hu dak li jaqta' xagħar. Tkellimna fuq il-kelma "titqarweż". Qalli li hafna nies, l-aktar fl-irhula, kienu jitqarwzu, jġigifieri jaqtgħu xagħarhom qasir mad-dawra kollha, bil-makkinetta Nr. 1 jew Nr. 2. Kien hemm min, anke dak iż-żmien, qalli Mikiel, li kien iqaxxar xagħru QARABASILI, "u kien ikollna biċċa xogħol iebsa għax konna nqaxxruhielu bil-MUS". Imma biż-żmien, l-aktar fl-ibliet, in-nies kienu jridu jaqtgħu xagħarhom BL-ISTIL. Kienu jghidulek aqtagħhieli LA INGLIŻA. Din kienet l-aktar qatgħa xagħar komuni: qasira minn kullimkien, konna ngħidulha "bħal

tal-Mużew", imma bil-ĠUMMIENA, jew troffa xagħar quddiem. Ohrajn kienu jriduha L'AMERIKANA: minn fuq qasir, u fil-ġenb xejn, kwazi mqaxxar għal kollox. Imbagħad kien hemm qatgħa xagħar LA TALJANA. Din kienet tkun aktar eleganti, bil-maxta, bil-ferq, bil-barbetti, bil-Brylcream, u hekk".

Fl-irhula, in-nies kienu aktar jużaw il-kelma XUXA. Kienu jghidu "xuxtek", mhux "xagħarek".

L-GHODDA

Ejja nibdew bit-tqaxxir tal-lehja. "Il-lehja kienet titqaxxar bil-MUS, u għall-mus kellna l-MEJLAQ biex insinnuh fuqu; imma kellna wkoll il-FERLA jew FERLIJA. Il-ferla kienet biċċa mill-qalba tax-xitla li wkoll

Mejlaq, Mus, u Ġilda mdendla mal-hajt.

tissejjah "ferla" (*Ferula communis*) li kienet tinqata' u titfassal fiċ-ċatt, tindilek bi dlik apposta li konna nsejhulu PASTA, qisha ċikkulata, u tintuża biex ngħaddu l-mus fuqha biex jinsann. Il-ferla kienet tiekol ferm inqas mill-mejlaq, allura kienet tintuża aktar spiss; kuljum. Barra minn hekk, imdendla mal-hajt, il-barbier kien ikollu il-ĠILDA (bl-Ingliż jghidula *stropp*). Billi x-xifer tal-mus jitghawweġ għax ikun fin hafna, biex nerġgħu niddrittawh f'postu konna ngħadduh fuq il-ġilda, li tkun ċatta u mqabbda mal-hajt".

"Jien niftakar žmien" qalli Mikiel, "li lanqas sapun tal-lehja, jew pinzell tal-lehja ma kien hawn. Kellna bħal fliskatur žghir tax-xaqquf, li kien ikollu żewġ faldi, wahda minn fejn iżzommu, u l-ohra magħmula nofs tond, biex ikun jista' jiddaħħal mal-ghonq taht geddum il-klijent. L-ilma jkun fin-nofs, u fil-ġenb ikun hemm post fejn tqieghed biċċa sapuna. Kont ixxarrab idek fl-ilma, toghrok is-sapuna mas-swaba' tal-id, u tissapna, b'idek, is-sapun ma' wiċċ il-klijent. M'ghandniex xi ngħidu, trid tagħmel il-mishun, halli l-klijent ma jhossx l-ilma kiesah."

Il-barbier jibda jgħaxxar il-lehja bil-mus. Quddiemu jkollu l-WIDNA TAL-LEHJA – bħal rota žghira tal-lastiku, imqieghda fuq *stand tan-nickel*, u fuq il-widna jkun hemm biċċa karta. Il-barbier iqaxxar il-lehja, u jimsah ir-ragħwa tas-sapun minn mal-mus fuq il-karta li tkun fuq il-widna. Meta jlesti, il-karta titneħħa u tintrema bir-ragħwa b'kollox. Wara li jgħaxxar il-lehja bil-mus, il-barbier ried ilahlah il-wiċċ, jixxuttah bix-xugaman, u jxappap it-terra bil-MOPPA. Il-moppa kienet bħal mopp žghir li jintbill ġo kontenitur tan-nickel mimli bit-terra, u mbagħad jingħadda fuq wiċċ il-klijent. Aktar tard, tas-Sanita' iddeċieda li jżomm l-użu tal-moppa, peress li din kienet tintmess ma' wiċċ kulhadd – u dahlet minflokha il-POMPA tat-terra, li kienet itajjar it-terra permezz ta' minfah žghir li l-barbier kien jagħfas b'udu".

"Lil dawk li kienu jiffavoruk b'xi *tips*, kont tagħmilhom f'it HALL – *vinegar*

Friskatur tat-tqaxxir tal-lehja

di tualette - ma' wiċċhom L-ohrajn li ma kinux ihallsu, kien ikollhom jikkuntentaw bi fit PERMANGONAT, minn dak il-vjola, mhallat mal-ilma, bhala diżinfettant. "Niftakar ukoll", qalli Mikiel "ghamla ta' ġebbla, jew haffiefa, li konna nsejnhulha ALLUME (*allume di Rocca, alum block*). Konna nxarrbuha fl-ilma, u ngħadduha mal-wiċċ bhala diżinfettant, u biex twaqqaf id-demmm minn xi qatgħa żghira li setgħet saret bil-mus tal-lehja." Interessanti li Mikiel, u barbiera oħra antiki li tkellimt magħhom, kienu jafu l-isem bil-Malti għal din l-allume - XEBB IL-ĠMIEL - isem li jagħtih anke Vassalli fid-dizzjunarju tiegħu. Kemm dil-kelma kienu jafuha mill-hajja ta' kuljum, u mhux minn xi dizzjunarju, johrog mill-fatt li whud minnhom kienu konvinti li l-isem kien "xebb il-ġmied" - għax hekk kienu jafuh. Biex inkunu għidna kollox, l-isem sewwa x'aktarx li hu XEBB L-IĠBIEL. Bil-Malti, "*alum*" hu "xebb".

"Kien hawn min ma kienx iqaxxar il-lehja, imma kien ihalli d-DAQNA

(shiha); jew ihalli daqna "bhal ta' Neruni" - jiġifieri jqaxxar taht imniehru biss; ohrajn kienu jqaxxru l-lehja imma jhallu l-mustaċċi - l-mustaċċi ġieli kienu jkunu twal hafna u fit-tarf jindilku biċ-ĊIROT - dlik apposta biex it-trufijiet ikunu jistgħu jimbarmu għat-tond; jew kien hawn min ikollu mustaċċi żgħar u jhalli DUBBIEHA - pinzell żgħir ta' xagħar taht ix-xoffa t'isfel". Hafna nies li tkellimt magħhom kienu jafu dil-kelma bhala "dubbiena", imma Mikiel qalha fil-verżjoni t-tajba: "dubbieha".

U l-barbetti? "In-nies li kienu fis-servizzi ma setgħux ihallu barbetti twal, allura kienu jhalluhom qosra. Imma haddiehor ma kienx ikollu dil-problema. Dawk in-nies li llum nafuhom bhala "regettiera", imma li fi żmieni kienu jissejhu "reguttara", kellhom habta jhallu l-barbetti twal hafna, biex jintagħrfu. Kont tara wiehed bil-barbetti twal hafna kont tghidli: "Int reguttar?" u kien jghidlek "Iva!"

Il-barbier ta' dari kien ikollu wkoll hafna kaxxarezzi - bhal garżelli żgħar - li fihom ċerti klijenti kien ikollhom il-mus, l-imqass, il-mox, u x-xugaman tagħhom u, aktar tard, pinzell tal-lehja wkoll. Dan kollu biex ma wiċċhom jew ma' xuxthom ma jintmess xejn li jkun mess ma' haddiehor. Jiġifieri ara x'biċċa xogħol kellu l-barbier" qalli Mikiel, "U dan kollu għal sold u nofs jekk iqaxxar il-lehja, jew tliet karnijiet jekk bil-qatgħa xagħar ukoll."

Hawnhekk staqsejt lil Mikiel jekk qattx sema' b'dik iċ-ċaġħka li jingħad li kienet tiddaħhal f'halq il-klijent biex il-barbier ikun jista' jqaxxaru l-lehja. Mikeil qalli li kien sema' bil-biċċa, imma ma seta' qatt jemminha. "Ejja ngħidu hekk," qalli Mikiel, "f'dal-hanut qatt ma dahlet. U ma naf l-ebda barbier li kien jagħmel haġa bhal din."

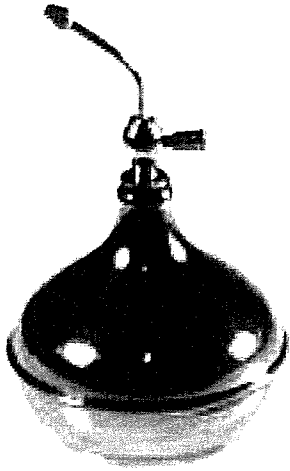
IL-QATGħA XAGħAR

Għal qtugh ix-xagħar, l-ghodda kienet: L-IMQASS TAD-DENB, MOXT irqiq tal-ghadam, il-MAKKINETTA TAL-MOLLA, No. 0, 1 u 2, pompa tat-terra, il-PJUMMIN - pinzell li nfarfru bih, MERA żghira biex lill-klijent turih in-naha ta' wara. XKUPILJA għat-tfarfir. Flixkun tan-nickel mimli bl-ilma biex tbixx fuq ras il-klijent qabel il-maxta.

L-ghodda kienet tinxtara l-aktar minn għand Frank's, tal-Belt, u mhux il-barbiera u l-parrukkiera biss kienu jixtruha. Hafna nies kienu jqaxxru l-lehja d-dar, u kien ikollhom l-imwies tagħhom. Meta l-mus ma jibqax jaqta', kienu jmorru bih għand il-barbier biex isinnulhom. Gie li l-barbier kien jiġbor l-imwies u l-imqassijiet li kienu johdulu n-nies u jagħtihom lil xi hadd tas-sengħa u li jkun magħruf li jsinn tajjeb. Fost dawn jissemmew ċertu wiehed "Il-Hoxx" minn Hal Qormi, u iehor jghidulu "Ġuże' Ċiċra" (ara l-artiklu *Il-Parrukkier*, fl-Imnara Nru. 11, 1988).

AFFARIJET OħRA FIR-RAS

"Meta kien jiġi biex jaqta' x-xagħar" qalli Mikiel, "il-barbier kien isib hafna

Flixkun tan-nickel biex tbiix l-ilma fuq ras il-klijent

affarijiet ohra fir-ras ta' whud mill-klijenti, mhux xuxa biss. Minbarra l-brieghed u l-baqq mal-hwejjeg, xi nies kien ikollhom il-qamel u s-subien f'rashom". Dawn suppost li kellu jiehu hsiebhom il-klijent stess, imma l-barbier gie li kien mitlub biex jiehu hsieb xi affarijiet aktar problematiċi minn hekk – nghidu ahna – il-HZIEZ (*ringworm*).

Ghall-hziez il-barbier kien jaqsam harruba nejja, hadra, mit-tul taghha, u jaghfa sha fuq il-hzieza. U l-hzieza kienet tmur.

"Id-DUDA ma kinetx daqshekk faċili biex tehles minnha. Għad-duda kien hawn il-IODEX (ingwent). Konna nidilku minnu fuq il-ferita u nistennew u naraw. Jekk ma jwegibx u l-gerha ma tfixx, konna naghmlu l-ACTU TAL-HALL u l-klijenti tghidx kemm kienu jghajtu – ghax dak jahraq. Imma ahraq illum, ahraq ghada...meta konna nittawlu u naraw bhal xaghar isfar fin rieġa' tiela' minn mal-qurriegha konna nghidu: "Kollox sew! Fejjaqniha!"

"In-nies kien jbatu minn hafna FELUL. Ma kinux jafu l-felul biex jiġi – minn kien jghid bl-inkwiet; min kien jghid bil-hmieġ; imma jiġi biex jiġi, xi whud kienu jsaqsu lill-parrukkier jekk jafx jaghmel xi haġa biex inehhihom".

"Gie li smajt min jghid li biex tneghi l-felul trid tidlek il-lghab tal-bebbux,

imma ma nafx – qatt ma ppruvajtha dik. Għall-felul gie li konna nużaw minn dak l-aċtu li jdewbu d-deheb bih. Konna naharqulhom il-felula bih."

IX-XAGHAR TAN-NISA

Mikiel hu tal-fehma li n-nisa Maltin ta' dari, speċjalment dawk tal-irhula, kienu sempliċement ihallu xagharhom jitwal, u ma kinux johorġu jaqtghuh barra d-dar. Kienu jaghmlu xi toppu, jew jaghmlu malju u jdawruh ma' rashom b'ċertu gost. Il-hwienet għal qtugh ix-xaghar tan-nisa kienu biss lejn l-ibliet, l-aktar il-Belt u Tas-Sliema. Meta mara kienet taqta' xagharha, ma kinitx haġa kbira li ssib lil xi hadd jghajjarha "Xantusa". Ix-Xantusi kienu dawk in-nisa kantanti li kien ikun herm f'ċerti hwienet il-Belt. Ftit ftit, l-aktar minn wara l-Gwerra 'l hawn, xi nisa tghallmu jaqtghu ix-xaghar, u kienu jilqghu għandhom nisa ohra fil-privatezza ta' darhom. In-nisa tar-rahal kienu jkunu jafu li "l-taliġa taqta' xaghar", u kienu jmorru għandha. Imma fl-ibliet, Mikiel jiftakar li l-aktar moda komuni kienet li n-nisa jaqtghu xagharhom *La Bebe*, stil li jixbah lil dak ta' *Lisa Minelli*. Stil iehor kien jissejjah *Shinger*. Mis-snin hamsin 'il hawn, id-dinja mbidlet, u daż-żmien in-nisa jonfqu flejjes kbar biex jaqtghu u jsebbhu xagharhom.

FWIEHA U DLIK FUQ IX-XAGHAR

Biex ikollna daqsxejn ta' perspettiva fuq l-affarijiet irridu nsemmu l-fatt li l-BRILLANTINA dehret għall-ewwel darba fid-dinja fl-*Exposition Universelle* li saret f'Parigi fl-1900. Kien holoġha il-Franċiż *Eduard Pinaud*. Il-BRYLCREAM inholoġ minn ditta f'Birmingham, l-Ingilterra, u hareġ l-ewwel darba fl-1928.

Minbarra l-Brylcream u l-Brillantina *Linetti*, Mikiel jiftakar lista qasira ta' prodotti tal-fwieha u dlik fuq ix-xaghar li kienu jidhru f'Malta ta' qabel il-Gwerra: *Cussons, Adam & Eve, Yardley, Pompea*. "Kienet komuni wkoll dik li konna nghidulha "Fwieha tal-Vjoli" qalli Mikiel.

Mikiel kien tal-fehma li l-Maltin kienu jitghallmu s-sengha tal-parrukkier minn xi Taljan li jkun armat f'Malta; x'aktarx il-Belt. L-ewwel jidhru lavranti miegħu mbagħad jitolqu u jifthu għal rashom. Il-habib tiegħi Steve Borg qalli li minn tiftix li għamel hu jidher li l-awtoritajiet Ingliżi kienu disposti li jagħtu l-permess li xi Taljan biex jiġi jahdem Malta l-aktar jekk ikun xi DULCIER jew PARRUKKIER, ghax kienu jhossu ċertu nuqqas ta' nies bhal dawn. Mikiel jiftakar lit-Taljan li kellu hanut il-Belt bl-isem ta' MEROLA. "Dan Merola għalliem hafna nies li mbagħad fetħu għal

Riklam bikri tal-Brylcream

rashom. Niftakar ukoll lill-Malti Guzeppi Fenech. Barbier iehor maghruf, fi *Strada Mezzo Di*, kien Amante. Kien hemm ukoll Karmenu minn-naha ta' tal-Karmnu, l-Belt."

KWALITAJIET TA' XAGHAR

Staqsajt lill Mikiel fuq l-ismijiet ta' kwalitajiet ta' xaghar differenti: "Meta x-xaghar ikun lixx hafna konna nsejhulu MOGHZI, jekk ikun nnukklat irqiq nghidulu xaghar IMFELFEL (*frizzly hair*), jekk ikollu hafna mewg insehulu MGIEGHED (*wavy*), jekk ikollu ftit aktar nokkli jkun INNUKKLAT. Hawn xaghar ISWED, hawn xaghar ISFAR jew BJOND, hawn xaghar QASTNI – jgifieri minn lewn il-qastan: kannella skur, u hawn xaghar AHMAR ukoll. M'ghandniex xi nghidu, hawn xaghar GRIZ u xaghar ABJAD."

Ma' dan nistghu inzidu li x-xaghar jista' jkun HAFIF (*thin*) jew FOLT (*thick*), Jista' jkun MIGBUD jew IMDENDEL, MIMXUT jew IMHABELL, XOTT jew ZEJTNI. Meta x-xaghar ikun mhabbel b'mod li meta tomxtu ssib li jkun kollu ghoqiedi nsehulu xaghar IMSEBBEL. Xaghar IMQANFED ikun bhal tal-qanfud – forsi maghmul hekk apposta bil-gell! U llum jista' jkun ukoll ISSETTJAT, ghalkemm jekk ma toqghodx attent tista' ssib li minhabba l-*blower* ghandek hafna xaghar MAHRUQ.

Agius De Soldanis, fil-ktieb tieghu *Damma tal Kliem Kartaginis mscerred fel fomm tal Maltin u Ghaucin*, 1750, kien ta t-tifsira tal-kelma FELFULA. Qal li din kienet zewg beżbużiet innukklati rqiq li n-nisa kienu jhallu mdendlin fuq gbinhom. Qal, imma, li dil-haga kienet issir "qabel zmienu".

KURZITAJIET

Barbier u Hajjat:

Hu fatt maghruf li dari, l-aktar fl-irhula u f'Ghawdex, il-barbier/parrukkier ma kienx ikollu xoghol bizzejjed biex jaqla' x'jiekol u jitna' l-familja bit-tqaxxir tal-lehja u qtugh ix-xaghar biss. Il-barbier tar-

rahal kien jaghmel xoghol iehor fl-istess hanut. L-aktar haga komuni kienet li l-barbier ikun ukoll hajjat. Piju Borg, ir-Regettier bil-hanut tal-antikitajiet fi Pjazza Savina, r-Rabat f'Ghawdex, qalli li Ghawdex dari kien hemm barbier li kien jaghmel wkoll ic-cumbini tal-bizzilla fuq it-tom, iehor kien ipitter xi veduti, u iehor li sahsitra kien jaghmel il-kitari tal-ghana.

Hinijiet

Fl-Imnara Nru. 11, 1988, deher artiklu fuq "il-Parrukkier", miktub minn Guzi Buontempo fuq noti li kien ha minn ghand Willie Debono, parrukkier il-Gzira. Fih kien intqal li "Dari l-parrukkier kien jiftah fis-sitta ta' filghodu u jaghlaq fid-disgha ta' fil-ghaxija, mit-Tnejn sal-Gimgha. Is-Sibt kien bla hin, ghax gie li kien idum sas-siegha ta' filghodu, u l-Hadd gie li kien joqghod sas-sitta ta' filghaxija. Dan kien fis-snin tletin, izda wara giet ligi fejn mit-Tnejn sal-Gimgha jiftah mis-7. a.m sas-7 p.m., u s-Sibt sat-trinienja ta' filghaxija, u l-Hadd sa nofsinhar. Wara spicčaw il-Hdud."

Hziez, duda, u felula.

Mikiel Saliba ghamilli distinzjoni bejn HZIEZA u DUDA. Il-hzieza hi dik li bl-Ingliż jghidulha *ringworm* – infezzjoni li tiġi minn čerti fungi li jghixu minn fuq il-gilda, tal-bnedmin jew tal-annimali domestiči. Il-funġi li jikkawżaw din l-infezzjoni jistghu jaqbd u max-xaghar tan-nies, jew mas-suf tal-bhejjem bhall-ktieb u l-qtates ukoll. Dari l-hzieza kienet ferm aktar komuni mill-lum, u minbarra t-tidwija bil-miżwed aħdar tal-harrub, maqsum minn-nofs u

maghfus fuq il-hzieza, l-antiki kienu wkoll jishqu xi hanzir l-art bejn is-swaba' ta' idhom, u jdidku kollox fuq il-hzieza. Fil-folklor jissemma xi żejt li go fih kienu jitfghu bahbuha hajja (cowrie), jdidku l-hzieza biż-žejt u jghidu:

*Hziez, hzieza,
Mur ghand ommok il-moqzieza,
Nirqik, u nerġa' nirqik,
Sa naqtaghlek l-gheruq li fik.*

Il-hzieza tista' titlaghlek f'kull parti ta' ġismek, imma meta l-hzieza tkun fix-xaghar tar-ras, in-nies minn dejjem kienu jhossu li din tkun iktar iebsa biex tfejjaqha. Tawha anke isem iehor – kienu jghidu li dak li jkun ghandu d-DUDA f'rasu (*tinea capitis*), u kienu jaqghu għall-ingwent u l-jodju li kien ikollu l-ispizjar.

L-arblu tal-Parrukkier

Mikiel Saliba jghid li dari, l-barbier u l-parrukkier kien ikollhom xi sinjal, imwahhal x'imkien mal-hajt, biex min ikun ghaddej mit-triq jinduna bil-hanut. Mhux kulhadd kien ikollu tabella bl-isem imwahhla fuq il-bieb u, hekk jew hekk, mhux kulhadd kien jaf jaqra. Fi zmienu l-Ingliżi, s-simbolu ufficčjali tal-barbier kien arblu miżbugħ aħmar b'żigarella bajda mdawra miegħu (jew bil-kontra). Mikiel qalli li dan kien jissimbolizza "d-demm u l-faxxa". Imma hafna drabi l-barbier/parrukkier kull ma kien ikollu mwahhal mal-hajt kien ikun hadida hierġa 'l barra u magħha kien idendel xugaman. Dan kien bizzejjed biex in-nies tinduna li hemmhekk hemm barbier.

@ Guzi Gatt

KORREZZJONI

Fl-artiklu bl-isem ta' IS-SENGHATAL-BARRIERI li deher fil-harga Numru 33 tal-Imnara, 2009, bil-firma ta' Charles Camilleri, naqas li jissemma l-fatt li d-dettalji tal-qisien tal-gebel li jinqata' mill-barriera kienu ttiehdu minn artiklu tal-Perit R.J.D. Cousin li deher f' Lehen is-Sewwa tas-26 ta' Mejju, 1954. Id-direzzjoni tal-Imnara tiskuza ruhha għal dan in-nuqqas.